

Βυζαντινές «διεθνείς» λέξεις

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Ως γνωστόν, η πλουσιότατη ελληνική μας γλώσσα χρησίμευσε και χρησιμεύει ακόμη ως αστείρευτο θησαυροφυλάκιο λέξεων για όλες τις δυτικές – και όχι μόνο- γλώσσες. Μεγάλος αριθμός επιστημονικών, φιλολογικών, τεχνολογικών και πολιτειακών όρων ....αποδίδεται σε πολλές γλώσσες με ελληνικές λέξεις. Ακόμη και λέξεις χρησιμοποιούμενες συχνά στην καθομιλουμένη των Δυτικών μας φίλων απηχούν την ελληνόγλωσση καταγωγή (**καταστροφή** – catastrophe, **τηλέφωνο** –

telephone) ή ακόμη και ονόματα ζώων (**ελέφαντας** – elephant).

Κατά το Μεσαίωνα υπήρχαν πολλές πολιτιστικές αλληλεπιδράσεις μεταξύ Βυζαντίου και Δύσης. Ιδιαίτερα κατά τον πρώιμο Μεσαίωνα (μέχρι και τον 12ο αιώνα) η πολιτιστική ακτινοβολία του βυζαντινού ελληνισμού στη Δυτική Ευρώπη ήταν ισχυρότατη. Μέσα στα πλαίσια αυτής της επιρροής, οι χριστιανικοί λαοί της Δύσης (αλλά και οι Σλάβοι) δανείστηκαν αυτούσιες ελληνικές λέξεις ή μετέφρασαν απ' τα ελληνικά στα λατινικά άλλες λέξεις για να δηλώσουν ότι και οι Βυζαντινοί. Παρακάτω θ' αναφερθούν λίγα μόνο παραδείγματα τέτοιων δανείων.

Τα πρώτα έχουν σχέση με πολιτικούς και κοινωνικούς θεσμούς ευρέως διαδεδομένους και απόλυτα αναγκαίους τόσο τότε όσο και στη σύγχρονη εποχή. Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε οικουμενική πολιτική ιδεολογία. Ως συνέχεια του ρωμαϊκού imperium – που στα πλαίσια του χριστιανισμού μεταμορφώθηκε σε imperium christianum – είχε αξιώσεις για παγκόσμια πολιτική και πολιτιστική κυριαρχία. Ο βυζαντινός αυτοκράτωρ παρουσιαζόταν ως ο ανώτερος ηγεμόνας όλων των κοσμικών βασιλέων, χριστιανών και μη, και ως ο προστάτης όλης της χριστιανοσύνης. Τα παραπάνω, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι την ευημερία του κράτους εποφθαλμιούσαν πολλοί εχθροί, έκαναν επιτακτική την ανάγκη δημιουργίας μιας διεθνούς έννομης τάξης κατευθυνόμενης φυσικά από την ηγεσία του Βυζαντίου. Έτσι, από πολύ νωρίς, αναπτύχθηκε η περίφημη και πολύπλοκη βυζαντινή διπλωματία. Η λέξη «**διπλωματία**» ως τεχνικός όρος έχει βυζαντινή προέλευση, το ίδιο και οι λέξεις «**δίπλωμα, διπλωμάτης**». «**Διπλώματα**» ονόμαζαν οι Βυζαντινοί τα ειδικά διαπιστευτήρια έγγραφα των διπλωματικών αντιπροσώπων. Ο όρος «**διπλωμάτης**» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά με τη σημερινή έννοια από τις βορειοϊταλικές πόλεις κατά την Αναγέννηση, οπότε έχουμε και τις πρώτες μόνιμες σε ξένες χώρες διπλωματικές αποστολές. Ο πρώτος μόνιμος πρέσβης ήταν από τη Βενετία και ήταν μόνιμα εγκατεστημένος στην Κωνσταντινούπολη. Μάλιστα, οι αρχαιότερες μέχρι σήμερα γνωστές διμερείς διεθνείς συνθήκες εμπορικού – οικονομικού περιεχομένου υπογράφηκαν ήδη από τον 10ο αιώνα μεταξύ Βυζαντίου και Βενετίας.

Εξάλλου, η Ορθόδοξη Εκκλησία διακρινόταν – και διακρίνεται – για την φιλανθρωπική της δράση. Με χορηγίες επισκόπων, αυτοκρατόρων και διαφόρων πιστών ιδιωτών, ιδρύονταν και λειτουργούσαν ήδη από τον 4ο αιώνα διάφορα ευαγή ιδρύματα. Κατά τη χιλιόχρονη πορεία του Βυζαντίου και υπό τη συνεχή μέριμνα της Εκκλησίας, αναπτύχθηκε ο θεσμός του νοσοκομείου, όπως τον ξέρουμε σήμερα. Τα οργανωμένα νοσοκομειακά ιδρύματα ονομάζονταν «**ξενώνες**» ή «**ξενοδοχεία**» γιατί ξεκίνησαν ως χώροι υποδοχής ταλαιπωρημένων προσκυνητών. Η λατινική λέξη για το φιλόξενο είναι «**hospitalis**». Από αυτήν και κατ' επιρροήν της βυζαντινής ονομασίας των νοσοκομείων, προήλθε η λέξη «**hospital**» (ospedale στα μοντέρνα ιταλικά).

Παραμένοντας στο χώρο της εκκλησιαστικής ορολογίας, οι Βυζαντινοί για τον χώρο ταφής των νεκρών χρησιμοποιούσαν ανέκαθεν τον όρο «**κοιμητήριον**», επειδή σύμφωνα με τη χριστιανική διδασκαλία οι αποβιώσαντες χριστιανοί αδελφοί, είναι προσωρινά μόνο νεκροί, γιατί θα αναστηθούν κατά την ημέρα της Κρίσεως, ήτοι τη Δευτέρα Παρουσία του Χριστού. Από τον όρο αυτό προήλθε και ο ευρέως διαδεδομένος σήμερα όρος σε όλες τις δυτικές χώρες «**cemetery**» δηλωτικός των νεκροταφείων. Αξίζει να σημειωθεί ότι ενώ στην σύγχρονη Ελλάδα,

ο όρος «**νεκροταφείο**» είναι πολύ πιο διαδεδομένος στην καθομιλουμένη από τον όρο «**κοιμητήριο**», στις αγγλόφωνες χώρες έχει κυριαρχήσει ο όρος «**cemetery**», που εκτόπισε σχεδόν τελείως τη λέξη «**graveyard**»!

Άλλωστε, το Βυζάντιο, άξιος συνεχιστής του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού φημιζόταν για την μεγάλη πνευματική παράδοση και την οργανωμένη, δημόσια ή ιδιωτική ανώτατη εκπαίδευση. Το ήδη από τον 5ο αιώνα ιδρυμένο «**Πανδιδακτήριον**», αναδιοργανώθηκε τον 8ο αιώνα από τον αυτοκράτορα Λέοντα Γ΄ Ίσαυρο (717-741 μ.Χ.) και ονομάστηκε «**οικουμενικόν διδασκαλείον**». Στα λατινικά ο όρος οικουμενικός αποδίδεται ως «**universalis**». Όταν ιδρύθηκαν τα πρώτα πανεπιστήμια στην Ιταλία (τέλη 11ου – αρχές 12ου αι.) ονομάστηκαν και αυτά οικουμενικά με την έννοια ότι προσέφεραν παντοειδείς επιστημονικές, φιλοσοφικές και θεολογικές γνώσεις. Έτσι, δημιουργήθηκε ο όρος «**university**».

Οι υπόλοιπες λέξεις – δάνεια έχουν σχέση με τον υλικό πολιτισμό και ειδικότερα τη γαστριμαργία. Ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός Α΄ (527-565 μ.Χ.) με τους πολέμους του εναντίον των γερμανικών βασιλείων της Δύσης, ανέκτησε πολλά εδάφη της παλαιάς ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Στην Ιταλία ειδικά, ιδρύθηκε το Εξαρχάτο της Ραβέννας. Στην τελευταία, εγκαταστάθηκε σημαντικός αριθμός Ελλήνων από τις ανατολικές επαρχίες, έμποροι, καλλιτέχνες, ψηφοθέτες, γλύπτες κ.λ.π. Η ελληνική παρουσία τόνωσε την πολιτιστική και καλλιτεχνική παραγωγή και ύψωσε, ως ένα βαθμό το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της πρώιμης μεσαιωνικής Ιταλίας. Αν και το Εξαρχάτο διαλύθηκε από τους Λομβαρδούς στα μέσα του 8ου αι., η βυζαντινή πολιτισμική επιρροή ήταν εμφανής μέχρι και το τέλος του Μεσαίωνα. Σημαντικές, άλλωστε, εκτάσεις στη Ν. Ιταλία και η Σικελία παρέμειναν στη βυζαντινή κυριαρχία μέχρι το τέλος του 11ου αιώνα.

Η βυζαντινή πολιτισμική επιρροή εκδηλώθηκε σε διάφορους τομείς, έτσι ήταν αισθητή και στην καθημερινή ζωή και κουζίνα των μεσαιωνικών Ιταλών. Έτσι, οι Βυζαντινοί παρασκεύαζαν ένα γλυκό από σιρόπι μελιού που το έλεγαν «**κηρόμελον**». Οι Ιταλοί το ονόμαζαν «**caramella**». Είναι ο πρόδρομος της σημερινής καραμέλας (caramel στα αγγλικά). Επίσης, ήδη από την αρχαιότητα, οι Έλληνες παρασκεύαζαν ένα είδος μακρόστενων ζυμαρικών που έτρωγαν στα νεκρικά δείπνα, τα λεγόμενα «**νεκρόδειπνα**» προς τιμήν του νεκρού συγγενή τους. Οι Βυζαντινοί – που συνέχισαν αυτήν την παράδοση – ονόμαζαν αυτό το φαγητό «**μακαρώνια**» (μακάριος + αιώνια) και τρώγοντας έλεγαν αιώνια μακάριος ο. τάδε. Έτσι, δημιουργήθηκε η λέξη και το αντίστοιχο ζυμαρικό «**μακαρόνια**» (macaroni)! Βέβαια οι Ιταλοί κατόπιν δημιούργησαν πολλά και διαφορετικά είδη spaghetti. Τέλος, οι Βυζαντινοί ονόμαζαν τις διάφορες πίτες «**πλακούντες**» – όπως οι αρχαίοι ή και «**πίττες**», εξ' ου και η λέξη «**pie**». Ακόμη στην βυζαντινή Καλαβρία, Έλληνες και Ιταλοί παρασκεύαζαν μία πίτα αλμυρή και «ανοικτή». Βασικά υλικά ήταν το τυρί, το κρεμμύδι, οι ελιές και πιο σπάνια διάφορα αλλαντικά. Το φαγητό

αυτό ήταν ο πρόδρομος της δημοφιλέστατης σημερινής πίτσας (!) (pizza, κατά παραφθορά της λέξεως πίττα)

Δημήτριος Ντούρτας, δικηγόρος